

УДК 351.131.7:631.15

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-1-51

В.І. Копитко, д-р екон. наук, професор

ORCID: 0000-0003-2457-1505

E-mail: v-kopytko@ukr.net

**Дніпровський національний університет залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна**

О.В. Копитко, канд. екон. наук

ORCID: 0000-0001-8788-3464

E-mail: o-kopytko@ukr.net

Сенів Р.В., канд. екон. наук

ORCID: 0000-0002-6136-134X

E-mail: senivrv@gmail.com

**Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького**

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА АПК УКРАЇНИ

Розглядається необхідність державного регулювання на різних етапах розвитку економіки оскільки, відбувається і проявляються в зміні співвідношення продуктивних сил в економіці. При інтеграції в структури ЄС в рамках СОТ, спостерігається необхідність проведення державою політики забезпечення продовольчої безпеки країни, що вимагає підвищення конкурентоспроможності та ефективності економіки АПК. Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки повинен активізуватися виконавчими органами державної влади, враховуючи створення в регіонах територіальних громад, в напрямку досягнення доцільною пропорційності функціонування організацій та інших груп суб'єктів аграрного сектора економіки регіону. Ефективність розробки та реалізації аграрної політики досягається за рахунок застосування в управлінській діяльності виконавчих органів державної влади індикативного планування, що дозволяє узгодити інтереси різних суб'єктів при розробці планів, програм і стратегій регіонального розвитку. До розподілу коштів мають залучатися територіальні громади через обслуговуючі кооперативи, дорадчі служби та інші громадські організації. Доцільно державним органам влади звернути увагу на

створення неурядових об'єднань, де здійснюється законодавча підтримка АПК, лобіюються інтереси аграріїв, а в їх структурі можливо об'єднувати навчальні заклади, які спрямовані на підготовку активної та ініціативної молоді, яка вмотивована та готова до роботи в аграрному секторі країни та міжнародного співробітництва.

Ключові слова: *аграрний сектор, державне регулювання, впровадження інновацій, експорт аграрної продукції, дотації, новостворені територіальні громади, оптимізація планів аграрного виробництва.*

Постановка проблеми. Інтеграція економіки України в структури ЄС обумовлена необхідністю проведення державою політики підвищення продовольчої безпеки країни, що вимагає підвищення конкурентоспроможності та ефективності економіки АПК. Сукупність даних заходів в перспективі може стати поштовхом у розвитку продуктивних сил і виробничих відносин в аграрному секторі. Для повноцінного використання потенційних можливостей економіки АПК, державне регулювання повинно взаємно доповнювати ринкові механізми на різних етапах виробничих відносин, виходячи з необхідності дотримуватися баланс економічних інтересів всіх його учасників, на основі принципово більш глибокої інтеграції планових і ринкових регуляторів та інструментів. У перспективі дане об'єднання дозволить забезпечити збалансованість відтворення продуктивних сил не тільки в АПК, але й позитивно впливати на інші галузі вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Наукові дослідження з проблем державного регулювання сільського господарства внесли такі вчені, як Андрійчук В.Г., Брояка А.А., Дармограй О.В., Зінченко О.П., Калетнік Г.М., Коваленко О.В., Купчишина О.А., Лисецький А.С., Могильний О.М., Романець О.А., Федулова І.В. та інші. Однак окремі питання державного регулювання розвитку сільського господарства в сучасних умовах залишаються недостатньо дослідженими. Перш за все, це стосується проблем формування та обґрунтування напрямків державного регулювання розвитку сільського господарства у зв'язку із створенням територіальних громад, інтеграційні процеси в структурі ЄС, що вимагає розробки способів і створення ефективного механізму на кожному етапі їх функціонування.

Формулювання цілей статті. Дане дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи державного регулювання розвитку сільського

господарства в умовах новостворених територіальних громад, що дозволить розробити способи та сценарії створення ефективного механізму державного регулювання .

Виклад основного матеріалу. Тенденції розвитку аграрного сектору вимагають посилення державної уваги до проблем розвитку сільського господарства, що виявляється в активізації державної підтримки вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам у вигляді різноманітних форм і способів, сприяло зростанню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Україна входить до першої п'ятірки країн-постачальників сільськогосподарської продукції до Європейського Союзу та має обнадійливі перспективи для розширення співпраці. У 2018 році для України було відкрито додаткові торгові преференції на європейському ринку на мед, виноградний сік, оброблені помідори, ячмінну крупу та борошно, овес. Окрім того, постійно розширюється низка інших ліцензованих преференцій[1]. Однак вона характеризується недостатньо високою ефективністю їх, і перш за все низьким рівнем використання бюджетних коштів. Крім того, має місце їх нерівномірний розподіл, її користувачами часто стають великі корпоративні структури, підтримка супроводжується корупцією, фінансовими зловживаннями.

Як свідчить світовий досвід, в сучасних умовах розвитку АПК успішне управління та впровадження інновацій в економіку повинні базуватися на основі тісної взаємодії та поєднанні державного та ринкового регулювання і державне регулювання аграрного сфери представляє систему економічних, фінансових, правових, організаційних і соціальних заходів, що здійснюються державою для ефективного і стабільного розвитку аграрного виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами[2, с. 56]. Тобто, державне регулювання аграрного сектора економіки регіону включає в себе цілу низку напрямків, які мають надзвичайно важливе значення для всіх рівнів управління і за роки реформ АПК в Україні вдалося сформувати нові інститути, однак умови функціонування суб'єктів аграрної економіки не дозволяють їм повною мірою реалізувати свій потенціал і не сприяють ефективній взаємодії, необхідній для успішної реалізації пріоритетних напрямів аграрної політики.

Слід відмітити, що розвиток аграрних і переробних підприємств, сприяє тому, що вітчизняні товари витісняють імпортні, частка імпортних товаровиробників в роздрібному товарообігу на внутрішньому ринку значно знижується. На сьогодні вже 308 вітчизняних підприємств мають право експорту до країн ЄС, і це число постійно зростає, зокрема й у таких

«традиційно складних» категоріях, як продукція тваринництва. Загалом же країни, які мають найбільшу частку в українському експорті агропродукції за підсумками 11 місяців 2018 року, – це Індія, Китай, Нідерланди, Іспанія, Єгипет, Туреччина, Італія, Польща, Німеччина, Саудівська Аравія[1]. Однак рівень розвитку аграрної економіки значно відстає від розвинених країн, що вимагає можливо посилення державного регулювання, оскільки Україна відноситься до країн з найнижчим рівнем державної підтримки умов відтворення у сільському господарстві з розрахунку на 1 га ріллі. Тому перелік функцій державного регулювання аграрної сфери [3] доцільно звузити з метою чіткої їх координації та спрямування на досягнення конкретного завдання. Серед них головне місце займає економічна, соціальна, екологічна, інноваційна та інформаційна .

Як приклад, обсяг сільськогосподарської продукції у Львівській області у 2018 р. відносно 2017 р. зріс на 4,7 %. Сільськогосподарські підприємства області наростили обсяги виробленої продукції на 8,7 %, господарства населення – на 2,2 %. Вирощування сільськогосподарських тварин в аграрних підприємствах (крім малих) порівняно з 2017 р. збільшився на 9,4 %, у тому числі свиней – на 3,7 %, птиці свійської – на 15,5 %. Порівняно з 2017 р. зросло виробництво яєць на 1,0 %. У структурі реалізації сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) сільськогосподарських тварин на забій частка птиці становила 54,1 %, свиней – 43,2 %, великої рогатої худоби – 2,7 % [4]. І тут слід врахувати, що державне регулювання здійснює на аграрні структури зовнішнє вплив, характер якого може бути, як позитивним стимулюючим, так і негативним руйнівним. З огляду на той факт, що аграрний сектор, як домінуюча складова АПК економіки держави, традиційно відноситься до неефективних дотаційних видів діяльності і державне регулювання, безумовно, має служити імпульсом для його розвитку.

Розвиток аграрного сектору протягом останніх років є результатом реалізації системної державної політики на державному і регіональному рівнях із підтримкою галузі АПК та максимально повної реалізації інвестиційного потенціалу сільських територій і на кожному рівні управління наявні власні специфічні ресурси на вході, та, відповідно, власні, притаманні тільки даному рівню, отримані результати [5, с. 9]. Сьогодні державне регулювання, особливо аграрної сфери, є невід'ємною частиною ринкової економіки, а локальний продовольчий ринок - середовищем системного розвитку аграрного сектора економіки регіону, який потребує врегулювання, оскільки наявність проблеми, що полягає в оцінці та ідентифікації локального (регіонального) продовольчого ринку,

що викликало необхідність типізації регіонів і розробки пропозицій щодо організації ефективної взаємодії суб'єктів регіональної економіки, що беруть участь у формуванні попиту і пропозиції агропродовольчих товарів, що впливає на аграрний сектор АПК.

Світовий досвід доводить, що аграрний сектор необхідно регулювати на макрорівні. Таким чином, державне регулювання є обов'язковим компонентом сучасної аграрної політики та ефективного функціонування аграрної сфери. Причому втручання держави має вирішальне значення не лише для функціонування галузі, а й для збереження і розвитку сільських територій. Тому, об'єктивно необхідним є втручання держави у вирішення екологічних проблем, створення сільської інфраструктури та підтримки соціального балансу між містом і сільською місцевістю [6, с.112]. Виробництво продовольчих товарів, державне регулювання аграрного сектора економіки має сприяти підвищенню продовольчої забезпеченості, що актуалізує розробку і реалізацію політики продовольчої безпеки, що має проводитися новоствореними територіальними громадами разом з існуючими органами державної влади. Дана обставина викликає необхідність коригування параметрів державних програм і розроблення заходів, спрямованих на оптимізацію планів аграрного виробництва, в контексті реалізації діючих програм. Ефективність розробки та реалізації регіональної політики досягається за рахунок застосування в управлінській діяльності виконавчих органів державної влади (новостворених територіальних громад) індикативного планування, що дозволяє узгодити інтереси різних суб'єктів при розробці планів, програм і стратегій національного та регіонального розвитку.

Аналізуючи валову додану вартість за видами економічної діяльності сільське, лісове та рибне господарство у 2017 р. становило 12,1 відсотка, (305194 мільйонів гривень), промисловість 25,7 де до її складу до 5 відсотків виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів [7, с. 26]. Продовольче самозабезпечення передбачає задоволення основної частини потреб населення у продуктах харчування, базуючись на вітчизняному виробництві, що зумовлює незалежність держави від зовнішніх постачальників [8]. І Для запобігання ситуації залежності від інших країн, держава може нарощувати свій економічний потенціал та підвищувати ефективність агропромислового виробництва [9]. Необхідність державного регулювання необхідно на різних етапах розвитку економіки і відбувається і проявляються в зміні співвідношення продуктивних сил в економіці, адже забезпечення споживчого попиту товарами вітчизняного виробництва вказують на те, що виробники

харчової продукції змушені підлаштовуватися під низький платоспроможний попит населення.

Вплив з боку держави на аграрний сектор економіки обумовлюється цілим рядом особливостей, пов'язаних з природно-кліматичними умовами; підтриманням родючості земель (для підтримки родючості необхідно значні вкладення ресурсів); віддачею вкладень ; нестабільної прибутковістю сільськогосподарського виробництва; складності визначення, лобіювання реальної ціни, диспаритетом цін на промислову і сільськогосподарську продукцію; проблематичністю своєчасного реагування на зміни ринкової кон'юнктури (при зміні попиту на сільгосппродукцію у аграріїв немає об'єктивної можливості швидко відреагувати, скорегувати виробництво продукції); недостатньо-точними темпами інноваційного вдосконалення; можливістю повної деградації сільських територій.

У 2017 р. домашні господарства населення забезпечили (44,9 % виробництва загального обсягу с/г продукції), решту приватні підприємства, підприємства колективної власності та господарські товариства[10]. Так, 2015 р. споживчий попит на основні види продовольства був, в цілому, задоволений вітчизняним виробництвом. Однак, слід зауважити, що обсяги спожитої населенням продукції були значно нижчі раціональних норм, зокрема: у 2015 р. споживання м'яса і м'ясопродуктів складало 63,5 % від рекомендованої МОЗ норми, молока і молокопродуктів – 55,2 %, яєць – 83 %, риби і рибопродуктів – 43 %, фруктів, ягід та винограду – 56,5 %. Тобто, а ні попит, а ні пропозиція харчових продуктів не забезпечують раціональні норми споживання в розрахунку на одну особу [11, с.16]. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки регіону, відображає пріоритети і перспективи вирішення на регіональному рівні проблеми продовольчої безпеки. Ситуація щодо держпідтримки на 2019 наступна[12]: на підтримку галузі тваринництва виділено 3,5 млрд, з них 1,4 млрд грн отримують скотарі. По 700 млн виділено на утримання поголів'я ВРХ та молодняка фізичними особами. У 2019-му продовжиться дія програми часткової компенсації придбання нетелів для селекції, на цей напрямок закладено 250 млн грн. Те ж стосується і часткової компенсації будівництва та реконструкції виробничих приміщень, на яку припадає 1,85 млрд грн (з них 850 млн грн для господарств, які будуються/реконструюються власним коштом, 850 млн грн - за рахунок кредитів.

В роботі [13, с.132]автор виділяє такі наукові принципи управління в сільськогосподарському комплексі: забезпечення населення продуктами

харчування, як його функція, що формується життєвими інтересами суспільства й окремих громадян і державне регулювання аграрної сфери економіки є системою заходів впливу з метою створення оптимальних умов розвитку [14, с. 82-83]. Тому розподіл вищевказаних коштів має бути справедливим і до цієї процедури мають залучатися територіальні громади через обслуговуючі кооперативи, дорадчі служби та інші громадські організації, оскільки, аграрії визнали несправедливим розподіл коштів державної підтримки АПК у 2018 р. Держпідтримка АПК має бути направлена на напрямку галузей аграрного сектору, що забезпечують найбільшу зайнятість у сільській місцевості та забезпечують найбільші податкові надходження до місцевих бюджетів (оператори молочної галузі сплатили 3,6 млрд. грн. податків у 2018-му, а сума експорту продукції сягнула 263 млн грн. і Україна, — чи не єдина країна, де реально збільшити об'єми виробництва молока).

Заслуговує на увагу і функціонування неурядових структур. Так, ГС «Всеукраїнська Аграрна Рада» (ГС «ВАР») є добровільним, неурядовим об'єднанням, заснованим в червні 2014 р. Спілка створена на основі єдності інтересів для спільної реалізації її членами своїх прав, свобод та захисту законних соціальних та економічних інтересів. Загальна площа земельного фонду членів спілки – 2 500 000 га. Сьогодні ГС «ВАР» є одним із ініціаторів активного об'єднання сільськогосподарських виробників. Наразі здійснюється законодавча підтримка АПК, лобіюються інтереси аграріїв, проводяться профільні події-конгреси, форуми, конференції, семінари, а також зустрічі зацікавлених сторін по усій території України.[15]. Створений спілкою Український аграрний ліцей – це академічний навчальний заклад для учнів 10-11 класів. Місія ліцею – формування нової дієвої генерації українців. Метою закладу є створення мережі освітніх центрів, що спрямовані на підготовку активної та ініціативної молоді, яка вмотивована та готова до роботи в аграрному секторі країни та до міжнародного співробітництва. У світі, що постійно змінюється, де інформація примножується і оновлюється блискавично, головним знаряддям людини повинна стати навичка, а не велика кількість інформації в пам'яті. Ще одним принципом роботи в ліцеї є вміння працювати в команді. Це допомагає реалізуватися кожному ліцеїсту, розкрити свій потенціал, спробувати себе у різних ролях, вчить довіряти один одному, бути відповідальним.

Необхідність державного регулювання необхідно на різних етапах розвитку економіки і відбувалися і проявляються в зміні співвідношення продуктивних сил в економіці і сучасний механізм розвитку аграрного

сектора економіки повинен активізуватися виконавчими органами державної влади в напрямку досягнення доцільної пропорційності функціонування організацій та інших груп суб'єктів аграрного сектора економіки. Державне регулювання системного розвитку аграрного сектора економіки регіону слід розглядати як дії виконавчих органів державної влади, націлені на підтримку розвитку суб'єктів регіональної економіки, які є учасниками локального продовольчого ринку, з метою забезпечення продовольчої безпеки держави.

Висновки. Необхідність державного регулювання на різних етапах розвитку економіки відбувалося і проявлялося в зміні співвідношення продуктивних сил в економіці, оскільки, суб'єкти аграрної сфери потребують, з одного боку сприяти усунути нестачі в ресурсах, з іншого, - в реалізації своїх можливостей. Інтеграція в структури ЄС в рамках СОТ, спостерігається необхідністю проведення державою політики підвищення продовольчої безпеки країни, що вимагає підвищення конкурентоспроможності та ефективності економіки АПК. Сьогодні державне регулювання, особливо аграрної сфери, є невід'ємною частиною ринкової економіки, а локальний продовольчий ринок - середовищем системного розвитку аграрного сектора економіки регіону, який потребує врегулювання, Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки регіону повинен активізуватися виконавчими органами державної влади, враховуючи створення в регіонах територіальних громад, в напрямку досягнення доцільною пропорційності функціонування організацій та інших груп суб'єктів аграрного сектора економіки регіону. Ефективність розробки та реалізації регіональної політики досягається за рахунок застосування в управлінській діяльності виконавчих органів державної влади індикативного планування, що дозволяє узгодити інтереси різних суб'єктів при розробці планів, програм і стратегій регіонального розвитку. Розподіл коштів має бути справедливим і до цієї процедури мають залучатися територіальні громади через обслуговуючі кооперативи, дорадчі служби та інші громадські організації. Державним органам влади доцільно звернути увагу на створення неурядових об'єднань, де здійснюється законодавча підтримка АПК, лобіюються інтереси аграріїв, а в їх структурі можливо об'єднувати навчальні заклади, які спрямовані на підготовку активної та ініціативної молоді, яка вмотивована та готова до роботи в аграрному секторі країни та до міжнародного співробітництва.

Бібліографічний список.

1. Режим доступу: <https://agronews.ua/node/112774> 1.
2. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва / Андрійчук В.Г. // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 52-63.
3. Романець О.А. Сутність та зміст державного регулювання аграрної сфери економіки // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=480>.
4. Аграрії Львівської області розвивають виробництво та впроваджують сучасні технології // Режим доступу: <https://galinfo.com.ua/news>.
5. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / Могильний О.М. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
6. Купчишина О.А. Особливості державного регулювання в аграрному секторі / О.А. Купчишина // Вісник Приазовського державного технічного університету: зб. наукових праць / ДВНЗ "ПДТУ". – Маріуполь, 2017. – Вип. 33. – С. 109–114. – (Серія: Економічні науки).
7. Сільське господарство України – 2017. Державна служба статистики України. – К.: 2018. – 245 с.
8. Федулова І.В. Дослідження продовольчої безпеки: принципи і підходи щодо оцінки / І.В. Федулова // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 34. – С. 40–46.
9. Калетнік Г.М. Методичні підходи до оцінки та аналіз індикаторів продовольчої безпеки України / Г.М. Калетнік, О.В. Дармограй // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2016. – № 6. – С. 7-20.
10. Види сільськогосподарських підприємств в Україні // Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness.
11. Калетнік Г.М., Коваленко О.В., Брояка А.А. Сучасні тенденції розвитку харчової промисловості та її місце в економіці держави // Економіка. Фінанси. Менеджмент: Актуальні питання науки і практики. – 2017. – № 8. – С. 7-26.
12. Аграрії вважають несправедливим розподіл коштів держпідтримки АПК // Режим доступу: <https://agroreview.com/news/amerykanci-doslidyly-najkrashchu-sivozminu-dlya-pshenyaci>.
13. Лисецький А.С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз / Лисецький А.С. – К.: Оріяни, 2005. –

374 с.

14. Зінченко О.П. Аграрна політика / [Зінченко О.П., Назаренко В.І., Шайкін В.В. та ін.]; під ред. А.П. Зінченко. – М.: Колос, 2004. – 304 с.

15. ГС «Всеукраїнська Аграрна Рада» (ГС «ВАР») // Режим доступу: <http://uacouncil.org/uk/post/osnovne>.

Копытко В.И., Копытко О.В., Сенив Р.В. Направления формирования системы государственного регулирования развития аграрного сектора АПК Украины. Рассматривается необходимость государственного регулирования на разных этапах развития экономики так происходит и проявляются в изменении соотношения производительных сил в экономике. При интеграции в структуры ЕС в рамках ВТО, наблюдается необходимость проведения государством политики обеспечения продовольственной безопасности страны требует повышения конкурентоспособности и эффективности экономики АПК. Механизм государственного регулирования развития аграрного сектора экономики должен активизироваться исполнительными органами государственной власти, учитывая создание в регионах территориальных общин, в направлении достижения целесообразной пропорциональности функционирования организаций и других групп субъектов аграрного сектора экономики региона. Эффективность разработки и реализации аграрной политики достигается за счет применения в управленческой деятельности исполнительных органов государственной власти индикативного планирования, позволяет согласовать интересы различных субъектов при разработке планов, программ и стратегий регионального развития. К распределению средств должны привлекаться территориальные общины через обслуживающие кооперативы, совещательные службы и другие общественные организации. Целесообразно государственным органам власти обратить внимание на создание неправительственных объединений, где осуществляется законодательная поддержка АПК, лоббируются интересы аграриев, а в их структуре возможно объединять учебные заведения, которые направлены на подготовку активной и инициативной молодежи, мотивировано и готова к работе в аграрном секторе страны и международного сотрудничества.

Ключевые слова: аграрный сектор, государственное регулирование, внедрение инноваций, экспорт аграрной продукции, дотации, вновь территориальные общины, оптимизация планов аграрного производства.

Копытко V., Копытко O., Seniv R. Directions of the formation of the state regulation of the development and agricultural sector of APK Ukraine. The necessity of state regulation at different stages of economic development is considered, since it takes place and manifests itself in changing the ratio of productive forces in the economy. When integrating into the EU structures within the framework of the WTO, there is a need for the state to implement a policy of ensuring food security of the country, which requires increasing the competitiveness and efficiency of the agro-industrial economy. The mechanism of state regulation of the development of the agrarian sector of the economy should be activated by the executive bodies of state power, taking into account the creation in the regions of the territorial communities, in the direction of achieving the appropriate proportionality of the functioning of organizations and other groups of subjects of the agrarian sector of the region's economy. The effectiveness of the development and implementation of agrarian policy is achieved through the use of indicative planning in the executive activities of executive bodies of state power, which allows to coordinate the interests of different actors in the development of plans, programs and strategies for regional development. Territorial communities should be involved in the distribution of funds through service cooperatives, advisory services and other non-governmental organizations. It is advisable for state authorities to pay attention to the creation of non-governmental associations, where the legislative support of the agro-industrial complex is carried out, lobbying for the interests of agrarians, and in their structure it is possible to combine educational institutions that are aimed at preparing active and initiative young people who are motivated and ready to work in the agricultural sector of the country and international cooperation.

Key words: agrarian sector, state regulation, introduction of innovations, export of agrarian products, subsidies, newly created territorial communities, optimization of agrarian production plans.

Стаття надійшла до редакції: 15.01.2019 р.